

Wstęp

Mirosław Mika

Wraz z postępującą urbanizacją i wzrostem znaczenia ośrodków miejskich w gospodarkach poszczególnych państw oraz w systemie globalnym systematycznie zwiększa się rola miast w recepcji międzynarodowego ruchu turystycznego. Od lat 90. XX w. zależność ta jest wyraźnie dostrzegalna w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie pozytywne efekty zmian politycznych i gospodarczych wpłynęły na aktywizację turystyczną obszarów miejskich (Wyrzykowski 2005). Niektóre miasta środkowej części Europy, w tym także Kraków, znalazły się w gronie ośrodków, które w minionych kilku latach cechowało szczególne tempo przyrostu liczby turystów krajowych i zagranicznych.

Wydaje się, że rozwój turystyki w miastach europejskich jest obecnie determinowany przez większą liczbę czynników niż w XX w., przede wszystkim w wyniku rozwoju sieci połączeń lotniczych i wzrostu znaczenia tej formy transportu w obsłudze ruchu turystycznego, dzięki czemu stale zwiększa się liczba miast włączanych w globalny obieg migracji turystycznych. Stwarza to korzystną sytuację dla turystów, jednak z punktu widzenia obszarów recepcyjnych prowadzi do ich uzależnienia od międzynarodowej sytuacji politycznej i gospodarczej oraz zaostrza rywalizację rynkową między nimi. Nie wszystkie miasta europejskie rozwijają się turystycznie z podobną dynamiką. W krajach Europy Zachodniej największy przyrost udzielanych noclegów charakteryzuje aglomeracje rozwijające się gospodarczo, np. Barcelona, Berlin oraz największe metropolie turystyczne, jakimi są Paryż i Rzym. W większości przypadków rozwój ten ma charakter jakościowy i wyraża się w zmianach kierunków oraz struktury ruchu przyjazdowego.

W przypadku Krakowa oraz innych aglomeracji turystycznych krajów postsojalistycznych turystyka zaczęła odgrywać ważną rolę w złożonym procesie ich transformacji społeczno-gospodarczej i funkcjonalnej. Wśród wielu czynników mających wpływ na pobudzenie turystycznego ruchu przyjazdowego należy pokreślić proces ich metropolizacji (Parysek 2005), który wraz z aktywizacją gospo-

darczą spowodował rozszerzenie kontaktów biznesowych, a także integrację polityczną państw Unii Europejskiej, rozwój sieci portów lotniczych, poszukiwanie przez „doświadczonych” turystów z krajów zachodnich inności i nowych doznań na obszarze byłego bloku wschodniego oraz różnice w poziomie cen towarów i usług między krajami. W stolicach i metropoliach krajowych Europy Środkowej, po okresie transformacji lat 90. XX w., w pierwszej dekadzie XXI w. zaistniały warunki do stworzenia trwałych infrastrukturalnych i instytucjonalnych podstaw recepcji narastającego ruchu przyjazdowego, głównie w wyniku rozwoju sektora hotelowego (Matczak 2004). Rzeczywiste i oczekiwane korzyści z napływu turystów implikują nie tylko rozwój usług, ale stanowią także ważny bodziec procesów modernizacyjnych przestrzeni miast.

Kraków zajmuje pierwszoplanowe miejsce w Polsce wśród miejskich ośrodków turystycznych. Wraz z Warszawą należy do miast najczęściej odwiedzanych przez turystów zagranicznych. Szczególne tempo rozwoju turystyki obserwuje się w Krakowie od połowy lat 90. XX w. W okresie tym doszło do znacznej rozbudowy infrastruktury turystycznej, głównie noclegowej, istotnie wzrosła wielkość ruchu turystycznego, zmieniła się także jego struktura oraz kierunki przyjazdu. W porównaniu z latami 80. XX w. przeobrażeniu uległ charakter funkcji turystycznej miasta, która w większym stopniu jest obecnie ukierunkowana na obsługę turystów zagranicznych. Nowe inwestycje turystyczne wzbogaciły przestrzeń miasta. Pozytywnym rezultatem trwającej dwie dekady „transformacji turystycznej” Krakowa jest wzrost jego rangi jako międzynarodowego ośrodka turystycznego.

Zmiany, jakie dokonały się w Krakowie w ostatnich latach za sprawą rozwoju sektora turystycznego i usług z nim powiązanych, mogą posłużyć za modelowy przykład przekształceń funkcjonalnych i przestrzennych turystycznego miasta historycznego w warunkach wolnorynkowych w tzw. postsocjalistycznej Europie Środkowej. Z tego też względu celem niniejszej publikacji jest próba ukazania, w możliwie szerokim zakresie, kierunków i charakteru przemian zachodzących współcześnie w sferze turystyki oraz funkcjonowaniu tego miasta jako ośrodka turystycznego.

Strukturę monografii tworzą dwie integralne i problemowe części, które poprzedza omówienie teoretycznych podstaw diagnozy funkcjonowania miast jako obszarów recepcji turystycznej (M. Mika) oraz przedstawienie tradycji turystycznych Krakowa (R. Pawlusiński, M. Kubal). W części pierwszej scharakteryzowano endogeniczne uwarunkowania rozwoju turystyki z punktu widzenia elementów kształtujących atrakcyjność turystyczną miasta – warunków przyrodniczych (D. Ptaszycka-Jackowska, W. Maciejowski), materialnych i niematerialnych wartości kulturowych (R. Faracik) z ich odniesieniem do rozwoju terytorialnego miasta w ujęciu historycznym (Z. Górka), a także dostępności komunikacyjnej (B. Zawilińska) i aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej (J. Więclaw-Michniewska). Druga część zawiera diagnozę obecnego stanu zagospodarowania turystycznego, w tym bazy noclegowej (K. Rotter-Jarzębińska), gastronomicznej (B. Piziak), towarzyszącej (R. Pawlusiński) i uzdrowiskowej (E. Rogers), a także wielkości i struktury napływowego ruchu turystycznego (A. Wilkońska). Dokonano także próby

syntetycznej oceny atrakcyjności turystycznej Krakowa oraz wskazano niektóre sytuacje konfliktowe mające związek z ruchem turystycznym (M. Mika). Analizę dopełnia opis działań podejmowanych przez władze lokalne w celu promocji i aktywizacji turystycznej miasta (M. Jakubczyk). Dla pełnego obrazu funkcjonowania Krakowa jako ośrodka turystycznego w powiązaniu z jego najbliższym otoczeniem przedstawiono specyfikę rozwoju turystyki w jego strefie podmiejskiej (R. Faracik). Całość omawianych zagadnień kończy rozdział podsumowujący, w którym podjęto próbę oceny zarówno przedstawionych uwarunkowań i przebiegu zjawisk turystycznych, jak i perspektyw rozwoju funkcji turystycznej miasta (M. Mika, W. Kurek).

Podstawowym materiałem źródłowym na temat ilościowych i jakościowych cech walorów i zagospodarowania turystycznego były wyniki badań przeprowadzonych w 2008 r. w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrowskiej Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego na zamówienie Urzędu Miasta Krakowa, które zostały zebrane i opublikowane w formie raportu pt. *Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki* (2008). Z tego też względu część danych dotyczących stanu rozwoju bazy turystycznej odnosi się do roku 2008. W publikacji wykorzystano także informacje pochodzące z publikowanych corocznie raportów Małopolskiej Organizacji Turystycznej na temat wielkości i struktury ruchu przyjazdowego do Krakowa (*Ruch turystyczny... 2003–2010*) oraz innych dokumentów o charakterze strategiczno-planistycznym, m.in. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa* (2003), *Strategia rozwoju Krakowa* (2005), *Strategia rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006–2013* (2006), *Miejski program rewitalizacji Krakowa* (2008), *Lokalny program rewitalizacji „starej” Nowej Huty* (2008), *Operat uzdrowiska Swoszowice Gminy Miejskiej Kraków* (2008), *Program rozwoju sportu i rekreacji w Krakowie na lata 2008–2012* (2008), *Program ochrony środowiska dla miasta Krakowa* (2005), *Raport o stanie miasta* (2001–2009), *Studium podstawowych tras rowerowych* (2006).

Dotychczasowy stan badań nad rozwojem turystyki w Krakowie reprezentują liczne pozycje bibliograficzne, wśród których na podkreślenie zasługują prace: R. Faracika (2007), R. Faracika i W. Kurka (2008), A. Jackowskiego (2000), A. Jackowskiego i I. Sołjan (2004, 2010a), A. Kuźniarskiego (2001), M. Miki i K. Rotter (2005), F. Mroza (2004, 2006), R. Pawlusińskiego (2006, 2007b), r. Pawlusińskiego i M. Miki (2010), K. Rotter-Jarzębińskiej (2004, 2007), I. Sołjan i H. Matlak (2000), J. Warszzyńskiej (1968, 1971, 1975a, 1992, 1996) oraz A. Wilkońskiej (2007), A. Wilkońskiej i K. Rotter-Jarzębińskiej (2007).

Obszerna jest także literatura na temat cech środowiska przyrodniczego i wartości kulturowych miasta, m.in.: Adamczyk (2003), Bieniarzówna, Małecki (1979, 1984, 1997), Bokwa (2010), Bujak i in. (1993), Chwałba (2004), Czekański (1999), Dubiel (1991), Duda (2003), Gaczol (2009), Gradziński (1972), Halkowski (2009), Jarnka (1971), Kiełkowski (1972), Komorowski, Sudacka (2008), Kornaś, Medwecka-Kornaś (1974), Krawczuk (1987), Kudłek i in. (2005), Matuszko (2007) Murzyn (2006), Partyka (2009), Purchla (1990, 2007), Piotrowicz (2010), Rożek (2006, 2007, 2009),

Skiba i in. (2008), Skowroński (2003), Sobieska i in. (2003), Tyczyńska (1974), Twardosz (2005), Wierzbicki (2009), Zamorska-Przyłuska (2010) oraz jego rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego, m.in. Bromek (1969), Górka (1992, 2004), Domański (2001a), Jarczewski, Micek (2003), Jelonek (1975), Mydel (1994, 1996), Soja, Górka (1989), Więclaw-Michniewska (2000, 2006a), Zborowski (2005). Dużą wartość prezentują także opracowania popularno-naukowe o charakterze kartograficznym, encyklopedycznym i słownikowym, m.in.: *Atlas miasta Krakowa* (1988), *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce* (2007), *Encyklopedia Krakowa* (2000) oraz *Encyklopedia Nowej Huty* (2006).

Niniejsza publikacja stanowi niejako podsumowanie dotychczasowego dorobku badań nad problematyką rozwoju turystyki w Krakowie, które są prowadzone od lat 70. XX w. przez geografów związanych lub wywodzących się z Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Należy także nadmienić, że monografia nie mogłaby powstać w obecnej formie gdyby nie wsparcie ze strony Urzędu Miasta Krakowa oraz zaangażowanie wielu osób zainteresowanych rozwojem miasta.

Przekazując książkę w ręce Czytelnika, mamy nadzieję, że stanie się ona nie tylko źródłem informacji na temat przemian, jakie dokonują się w przestrzeni Krakowa pod wpływem rozwoju sektora turystycznego, ale także posłuży jako inspiracja do pogłębionych badań ekonomicznych, społecznych i kulturowych nad funkcjonowaniem tego ośrodka turystycznego w globalnym świecie masowych podróży, dynamicznych zmian i nieuniknionej konkurencji rynkowej.